

ДЕЯКІ ЧИННИКИ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

У квітні 2015 р. Верховна Рада України ухвалила чотири закони про декомунізацію: «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті» [1], «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939–1945 років» [2], «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років» [3] та «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» [4]. Закони забороняють публічне висловлення позитивних поглядів на радянське минуле та передбачають перейменування тисяч місцевостей із назвами радянських часів. Окремі положення закону набули неабиякого розголосу в суспільстві. Опоненти заявляли, що закони заборонять відкрите обговорення складної історії України та можуть поглибити суспільний поділ. Однак поки що цей процес не викликав ніяких значних протестів, а партії, які висловилися проти законів, не змогли використати свою позицію для якоїсь реальної мобілізації. Водночас немає жодних доказів широкої підтримки декомунізації всередині суспільства, причому нарікання є більш економічними, ніж ідеологічними. Зрештою, зусилля щодо декомунізації України можуть призвести до скромного, але важливого наслідку: успішного скидання радянської символічної спадщини.

Із подальшою практичною імплементацією законів помітно, чи були вони справді настільки суперечливими. На сьогодні вони не призвели до бурхливої внутрішньої нестабільності. Незважаючи на те, що декомунізація активно і часто обговорюється в пресі та на засіданнях місцевих рад, не було жодних значних протестів проти декомунізаційних заходів або вуличних акцій під час фізичного демонтажу пам'ятників. Основні українські угруповання, які виступали проти законів – Опозиційний блок і Комуністична партія – ніколи не намагалися перетворити риторику на дію і нічого не виграли від своєї опозиції законами.

Є три причини невеликої кількості протестів проти законів. Перші – зміни в суспільній думці, спричинені Євромайданом, і подальший конфлікт з Росією. Починаючи з 2013 р., українці стали набагато менш любити радянські часи і більше підтримують незалежність України. Таке посилення проукраїнських патріотичних настроїв зробило суспільство загалом «сприйнятливим» до переривання зв'язків з епохою комунізму.

Другим фактором, який робить процес декомунізації менш проблематичним, є «нова політична географія», викликана російською анексією Криму та захопленням влади на Донбасі. Багато міст, сіл, вулиць та площ, які будуть перейменовані, розташовані за межами непідконтрольної урядові території в Криму та підконтрольних сепаратистам частинах Донецької та Луганської областей. З 54 населених пунктів, які будуть перейменовані на Луганщині, лише 19 знаходяться на території, що контролюється Україною. Інакше кажучи, там, де протидія декомунізації була б найсильнішою, процес не відбуватиметься через нездатність центральної влади контролювати виконання законодавства [5].

У регіонах України, де відбуватиметься декомунізація, процес буде дещо несистемним, оскільки до ухвалення законів вже існували стихійні рухи декомунізації. У грудні 2013 р., коли в Києві тривали акції протесту в межах Євромайдану, націоналісти знесли знаковий пам'ятник Леніну в центрі Києва. Згодом спонтанне повалення пам'ятників Леніну (яке отримало назву «Ленінопад») розгорнулося на більшій території центральної та частині південної і східної України (на заході України більшість пам'ятників Леніну вже було знищено ще в 1990-ті рр.). За інформацією Українського інституту національної пам'яті, в Україні після грудня 2013 р. було знищено 504 пам'ятники Леніну, 436 із них за період з грудня 2013 р. по вересень 2014 р. – все це до прийняття законів про декомунізацію [6]. Ці зусилля з декомунізації під

проводом активістів не були відображенням широкої громадської підтримки. Однак, низька опозиція цьому процесу, безсумнівно, полегшила шлях до швидкого прийняття офіційних законів про декомунізацію.

Ще одна причина відсутності публічного протесту, незважаючи на нестачу популярної підтримки законів про декомунізацію в Україні (а також на погіршення позицій політичних сил, які виступали проти цього протесту), – це більшою мірою неідеологічний характер незадоволення декомунізацією. Опитування, інтерв'ю ЗМІ з громадянами та записи засідань міських рад показують, що люди часто виступають проти декомунізації не з ідеологічних причин (як, наприклад, позитивних поглядів на радянську епоху), а через нібито фінансові витрати на перейменування та реконструкцію, через почуття, що декомунізація не покращить їхній соціально-економічний статус. Така неідеологічна опозиція приводить до певної суспільної пасивності, а не до фізичного протесту.

Зрештою, декомунізація просто не є важливим чи пріоритетним питанням для громадян. Рівень участі в громадських дискусіях з цього питання відносно низький.

Українські закони про декомунізацію в травні 2015 р. були гостро піддані критиці за пов'язані з ними витрати, за згорання дискусій про історію України, за поглиблення поділу суспільства та спонукання до насильства. Однак вони не спричинили очікуваних міжусобиць через зміни суспільної думки після Євромайдану. Декомунізація українських топонімів є необхідним кроком на шляху відновлення національної справедливості, невід'ємною частиною повернення її топонімічної спадщини. Нові географічні назви не містять політичного контексту і здебільшого співвідносяться з історичними реаліями або географічними особливостями об'єктів. Як наслідок, процес декомунізації може ще й зміцнити громадянське суспільство в Україні, одночасно допомагаючи йому позбутися великої частини своєї монументальної та топонімічної радянської спадщини.

Список використаних джерел

1. Закон України № 314-VIII від 9 квітня 2015 р. «Про правовий статус та вшанування пам'яті борців за незалежність України у XX столітті». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/314-19> (дата звернення: 16.06.2020).
2. Закон України № 315-VIII від 9 квітня 2015 р. «Про увічнення перемоги над нацизмом у Другій світовій війні 1939-1945 років». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/315-19> (дата звернення: 16.06.2020).
3. Закон України № 316-VIII від 9 квітня 2015 р. «Про доступ до архівів репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму 1917–1991 років». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/316-19> (дата звернення: 16.06.2020).
4. Закон України № 317-VIII від 9 квітня 2015 р. «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/317-19> (дата звернення: 16.06.2020).
5. Вятрович В. Декомунізація: важливий процес, не лише результат *Місто: історія, культура, суспільство* (Е-Журнал урбаністичних студій). 2017. № 1. С. 101–112.
6. Декомунізація. *Український Інститут національної пам'яті* (Інфографіка). URL: <https://old.uinp.gov.ua/page/dekomunizatsiya-0> (дата звернення: 16.06.2020).

